

Ұлы Конфуций: «Мен 60 жасымда ғана парасатты адамдарды алдамшыдан ажыратуды үйрендім», - деген. Шынында да, өткенге қарайласаңыз өмірдегі көп нәрсе басқаша реңімен көрініп, мағынасы тереңдей түскендей болады...

Сіз белгілі бір оқиғалар мен істердің маңыздылығын түсіне білетінсіз. Өнегелі, ұлағатты ағалардың қасында болу, солардан үлгі алу басқа берген бақ екенін түсінесіз. Өйткені, біз өзіміз құрметтейтін, жақсы көретін және өмірде ұстазымыз ретінде деп санайтын, солар сияқты болуға ұмтылатын ұстаздардың ықпалында болдық. Сұлтан Тәшірбайұлы Сүлейменов, Ғали Батырханұлы Сәйденнов, Марс Фазылұлы Үркімбаевтар талантты, ақылды, таңғажайып тұлғалар ғой. Бұлар менің алғашқы ұстаздарым.

Қазақ химия-технологиялық институты (ҚазХТИ) сияқты оқу орындары Мәскеу, Ленинград және Қазан қалаларында болды. Мен жолдама арқылы Мәскеуге Менделеев атындағы Мәскеу химия-технологиялық институтына оқуға түсуге мүмкіндік алғандардың қатарынан болдым. Әкем келісті, бірақ анам оны қолдамады, мен Шымкентте қалдым. Анам қатты айтты: «Жалғыз балам. Сен атылғалы тұрған оқ сияқтысың, көз алдымызда осы жерде оқисың» - деді. Мен Шымкентте қалдым. Шымкентте қалғаныма еш өкінбеймін.

Жетпісінші жылдары Қазақ химия-технологиялық институты Кеңес Одағындағы озық, айтулы жоғары оқу орындарының бірі болды. Институт ректоры С.Сүлейменовтің сіңірген орасан зор еңбегінің, қабілетінің арқасында одақ бойынша таңдаулы оқу орнына айналды. Одақ көлеміндегі жоғары оқу орындарының ішінде елге таны-

Ұстаз ұлағаты

студенттердің халық театры мен «ҚазХТИ-фильм» талантты ұжымы болды. Институт қабырғасында көркемөнерпаздар белсенділігі жоғары дәрежеде аталды. Сол кезде үздік оқитын студент, қазіргі белгілі кәсіпкер, меценат Серікжан Сейтжанов халық әндерін шебер орындайтын. Сергей Бердалин өзінің қоңыр үнді баритонымен атақты Мүсілім Мағомаевтің әндерін орындайтын. Ал, зал әрқашан көрермендерге лық толатын.

Комсомолға ерекше ықылас болды. Ол кездерде жоғары лауазымды шенеунікті елемесең де комсомол жетекшілерін танымау мүмкін емес еді. Барлық жоғарғы оқу орнының комсомол ұйымының жетекшілері әркімнің арманы болған аспирантураға дәстүрлі түрде жолдама алатын. Өйткені, олар – оқу озаттары, жақсы ұйымдастырушылар еді. Маған Марс Фазылович басқаратын комсомол комитеті құрамында жұмыс істеуге сәтін салды. Кейіннен Сұлтан Тәшірбайұлының ұсынысымен комсомол комитетінің хатшысы және кафедрада ассистент болып жұмыс істедім.

Сұлтан Тәшірбайұлы эмоционалды, жігерлі, іскер сонымен бірге мейірімді адам болды. Ол әрқашан жастардың бойына қуат дарытып, ықпалына жетелейтін. Сонымен бірге оның бойындағы талапшылдық және адамгершілік қасиеттері өте кең ауқымда еді. Қатаң талап қоя білетін, өзі сыйлайтын лайықты адамдарға қамқорлығын көрсететін жан болды. Қазақ КСР ҒА-ның академигі Евней Арыстанұлы Букетов, сол кездегі Шымкент педагогика институтының ректоры Мырзахан Сәрсенбайұлы Мырзаханов, Қа-

коваторшы одан кейін партия ұйымының хатшысы болып осы зауытта жұмыс істеді. Мектепті осы Састөбе ауылында бітірдім. Ол кезде әкем зауыттың директоры болып істейтін.

Мамандық таңдауыма Сұлтан Тәшірбайұлының ықпалы зор болды. Мен мектепті Састөбе ауылында бітірдім, ол кезде әкем кәсіпорын директоры болып жұмыс істеп жүрген. Сол жылдары мектебіміздің әрбір түлегі осы зауытта жұмыс істеуді армандайтын. Бір күні Сұлтан Тәшірбайұлы жолшыбай біздің үйде қонақ болды. Әңгіме үстінде ол кісі әке жолын жалғастыруды, ҚазХТИ-де оқып, мамандық алуға кеңес берді. Иә, ол уақытта инженер мамандығы абыройлы қызмет еді. Инженер деген ойлы, ақылмен атқарылатын қызмет. Мен ол кісінің кеңесіне, ақылына құлақ асып, дұрыс жол таңдағанымна разымын.

Өз ісіне шынайы берілген, еңбекқор адамдармен қарым-қатынасқа үлкен мән беріп, тағдырына қолдау білдіретін, үлгі тұтар нағыз абыз адам. Ректор С.Сүлейменов өзінің жоғары дәрежесіне қарамай әрқашанда барлығын бағалай біліп, шынайы адами қасиеттерімен үлгі болды. Адамдар оны құрметпен жақсы көрді, сонымен қатар көре алмайтындар да болды. Ұлы Махатма Ганди «Алдымен жетістіктер келеді, сонымен қызғаншақтық қатар жүреді. Ал үлкен табысқа кенелген кезде, жауларың пайда болады» деген еді. Бұл Сұлтан Тәшірбайұлының басынан да өтті. Ол ойға алған мақсаттарын ақырына дейін атқара алмады. Кейбіреулердің қызғаншақтығы мен жапқан жаласы, жүйенің жүгенсіздігі себеп болды. Шегені не қағу керек, не суырып тастау керек. Асыл азаматты ешкім де мұқалта алған жоқ. Иә, қоғамның дамуы үшін жүзеге асыратын алпауыт жоспарларын жүзеге асыруға мүмкіндік бермесе де, ол басын имеді. Өкінішке орай өз отанында сәуегейлік жүрмейді ғой. Сонда да, адамның барында оның қасиеттерін қадірлей білейік.

Мәскеу мемлекеттік университетінің ректоры В.А. Садовничиймен

мал басшы болды. Отыздан асқан да институтқа басшы болған ол еңбек еткен жылдар ішінде тамаша педагогикалық ұжымды қалыптастырып, тәрбиеледі. Сұлтан Тәшірбайұлы кадрларды үнемі назарда ұстайтын. Сондықтан да ұжымда «Сүлейменовтік» көзқарастың қалыптасуына ықпал етті. Әсіресе, жас кадрларға аса қамқорлықпен қарады. Әр маманды мақтан тұтып, олардың өсуіне, кәсіби деңгейде қалыптасуына жағдай жасады. Мәскеу мен Ленинградтың жетекші жоғары оқу орындарына аспирантураға квота алуға қол жеткізді және ең талантты жастарды сол жаққа оқуға жіберді. Мәскеуге барған кезде оларды жинап, қаржылай материалдық көмек көрсетіп отырды. Көбінесе өз қалтасынан жәрдем беретін. Оның қамқорлық істерінен хабардар талантты жас мамандар еліміздің түкпір-түкпірінен осында жұмыс істеуге ұмтылды.

Сұлтан Тәшірбайұлы алдына үлкен мақсат, үлкен таңдау қойып, қашанда не істеу керектігін біліп отыратын. Ол жоғары оқу орнының озық үлгісін жасап, айналасындағыларды осы кеңістікке тартты. Жаңа идеялар мен мақсаттардың жүзеге асып жатқанын көріп, соны орындаған біздердің де еңбекке деген құлшыныстарымыз артты. Адамның ақы-

лы мен парасаты оның айналасындағы азаматтардан көрініп тұрады. Ректор танымал тұлғаларды өзіне жақын тартты. Ө.Жолдасбеков, Г.Сайденов, М.Үркімбаев, М.Жұрынов, В.С.Магоржевский, О.Камардинов, Ш.Сүгіров, Н.Нәдіров сияқты мықты тұлғаларды топтастырып, биікке көтере білді. Оның көптеген әріптестері мен шәкірттері кейін министр, жоғары оқу орындарының ректорлары болды. Қазақ химия-технологиялық институтының ғылыми жетістіктері шетелдерге де танылды.

Мен жұмыс істеген «Байланыстырғыш заттардың химиялық технологиясы» кафедрасын т.ғ.д., профессоры Ия Германовна Лугинина басқарды. Ол ғылыми ортада үлкен құрметке ие, әлемге танымал болатын. Ол әріптестерімен, шәкірттерімен бірлесіп отырып өз саласында жетекші ғылыми мектеп құрды. Сұлтан Тәшірбайұлы ғылыми зертхананы және «Әйнек пен ситалл (әйнек кристаллды материал)» кафедрасын басқарды. Кафедраның ғылыми еңбектері нәтижесінде өндірілген өнімдері әскери өндірістік кешендерде, космос саласында кеңінен қолданысқа енді. Біз, М.Ержанова, Ким Лин Зу, К.Кәрібаев, О.Балабеков, В.Беспалова, С.Атауов, Т.Әбдіұлиев, А.Көсеубаев, Я.Ферзе, Ш.Ескендіров, Б.Есімов, Ш.Әбубәкірова, А.Войлошникова

сынды профессор, доценттерімізді мақтан ететінбіз. Шындығында бұл ғалымдар қазақ ғылымының тарландары еді.

Ректор С.Сүлейменовтың тұсында институттың қуатты материалдық базасы құрылды. Атап айтсақ, үш оқу корпусы, бес студенттік жатақхана, стадион, студенттік кафе және мұғалімдерге арналған тұрғын үй салынып пайдалануға берілді. Сұлтан Тәшірбайұлының бастамасымен басты корпусың алдыңғы беті бірнеше күннің ішінде қайта сыланып, қымбат мәрмәр қабыршық қаптама-лармен қапталғаны әлі есімде. Құрылыс бригадасы түнде прожектор жарығында тәулік бойы тер төгіп еңбек етті. Мемлекет бюджетіне қол салмай, шаруашылық есебінен ғимараттың келбетін көріктендіріп, қала орталығының сәнін келтіріп, ажарын аша түсті. Ол уақытта мұндай ұсынысты істерді Сұлтан Тәшірбайұлы Сүлейменов қана атқара алатын.

Институттың барлық аумағы абаттандырылып, оған институт оқытушылары мен студенттер ұжымы үлкен ынтамен белсене атсалысты. Айтпақшы, С.Сүлейменов басқарған жоғары оқу орны Одақ бойынша алғашқылардың бірі болып, XX ғасырдың ғажайып электронды микроскобы «Минск – 22» электронды есептеуіш машинасын алды. Айтулы ұстаз мәдениет пен спортқа да үлкен көңіл бөлді. Ол еліміздегі барлық спорттық спартакиадаларды назарына алып бақылап отырды. Талантты жас спортшыларды шақырды. Кейіннен олар тек қана институттың намысын қорғап қана қоймай, еліміздің де абыройын асқақтатты.

Сұлтан Тәшірбайұлы мен жаттықтырушы Владимир Байдин кейіннен атағы әлемге танымал болған Нелли Кимді тәрбиелеп өсірді. Ол 70-жылдары Надя Каманечи, Людмила Турецова және Ольга Корбут сынды спорттық гимнастиканың жұлдыздарымен қатар өнер көрсетті. 1975 жылы Еуропа чемпионы, КСРО халықтарының абсолютті чемпионы, ал бір жылдан соң Монреальда (1976ж) өткен Олимпиада ойындарының үш дүркін чемпионы болды. Біз КСРО халықаралық дәрежедегі спорт шебері, боксшы Марат Жақсыбаевты мақтан тұттық. Ректордың өзі бокстан КСРО спорт шебері болды. Жаттықтырушы Марат Тавтиевич Құрманбаев жаттықтыратын волейболшы қыздар одақтық жарыстарға қатысты. Бір сөзбен айтқанда институтта спорт жақсы жолға қойылып, жұрттың аузында жүрді.

Оның ауыл жастары арасынан талантты әнші-күйшілерді таба білудегі қабілеті мен түйсігі қай кезде де таң қалдыратын. Талант иелерін оқуға түсуге шақырып отырды. Институтта

хан Сәрсенбайұлы Мырзаханов, Қазақ КСР-ның құрылыс материалдары өндірісі министрі Беркімбаев Парімбетұлы Парімбетов сияқты азаматтарды қадір тұтты.

Біз институт өміріне, оның ерекше болмысына тартылғанымыз сонша, Сұлтан Тәшірбайұлы ерекше адам деп есептейтінбіз. Ол біз үшін құлретті еді. Турашыл мінезінен, қаталдығынан қаймығатынбыз. Онымен сөз таластыруға әркімнің батылдығы бара бермейтін. Өзі көп еңбектеніп, айналасындағылардан да соны талап етті. Ұжым үнемі шығармашық ізденіспен жұмыстың жаңа әдісін үйлестіру мақсатында жұмыс істеді. Бірде оның кеңсесінде кезекті бір сын ескертпеден кейін жастықтың желігімен (ол кезде 22 жастамын) жұмыстан кету туралы арыз жазуға дайын екенімді айтып, батылдық жасадым. Ол бір сәтке ойланып, мені үстелге отыруға шақырды. «Есіңде болсын, мен сенің болашағыңнан үлкен үміт күткендіктен екі есе талап етемін, сені өз ұлымдай жақсы көремін. Сенің бойыңнан үлкен мүмкіндіктерді аңғарамын, сенен үлкен адам жасағым келеді, ... Мен саған көңіл бөлуді тоқтатқан кезде өтінішіңді жазарсың», – деді.

Бастық ретінде жақсы психолог, ұлағатты ұстаз болды. Мамандық таңдауыма, өмірдегі өз орнымды табуыма Сұлтан Тәшірбайұлының ықпалы зор болды. Мен дүниеге келгенде әжем сол күні ашылған Састөбе цемент зауытының құрметіне атымды Зауытбек деп қойыпты. Әкем әскерден келгеннен кейін алғашында экс-

кадрлей білейік.

Ол өзін толық сезіне алмады, оған адамдардың көре алмаушылығы, жала және әдеттегідей жүйенің дерексіздігі кедергі болды. Біздің жағдайда «шығыңқы тырнақ не ішке тартылады, не майысады». Олар оны жасытып та, майыстыра да алмады. Қоғам игілігі үшін өмірге әкелетін орасан зор жоспарларын жүзеге асыруға мүмкіндік бермесе де, басын тік ұстаған күйде кетті.

Ұзақ жылдар бойы тиімді басқарудың үлгілері көп қой, солардың бірі – Мәскеу Мемлекеттік университетінің ректоры Виктор Антонович Садовничий. Ол әлемдік деңгейдегі жоғары оқу орнын 31 жыл басқарды. 84 жасқа келген ол өзінің әлі де шығармашылық мүмкіндіктері толық екенін мойындатып отыр. Мен ҚР Ресейдегі Төтенше және Өкілетті елшісі қызметін атқарып жүргенде осы жоғары оқу орнында бірнеше рет болып дәрістер оқыдым. Бүгінде В.А.Садовничий басқаратын әлемге танымал жоғары оқу орны Ресейдің өзін-өзі басқаратын оқу орны статусын алып, бірегей ғылыми-білім беретін кешенге айналған.

Академик С.Т. Сүлейменовті құрмет тұтқан ізбасар шәкірттері, Серік Сейтжановтың ұйымдастыруымен Қазақстан мен Орта Азияның аймақтық инженер кадрлары оқу ордасы Қаз ХТИ алдына ескерткіш орнатты.

**Зауытбек ТҰРЫСБЕКОВ,
С.Т. Сүлейменовтың
шәкірттерінің бірі**

